

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ՝ ԷՊՈՍԻ ԴԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ:

ԱՌԱՐԿԱՆ՝ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՂ ՈՒՍՈՒՑԻՉ՝ ԱՐԱՄՅԱՆ ՀԱՄՄԻԿ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱԲՈՎՅԱՆԻ Ն. ՎԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԹԻՎ 5
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1.Ներածություն.....	3
2.Սասնա ծռեր Էպոսի գրական մշակումները.....	5
3.«Սասունցի Դավիթ» Էպոսը որպես հայի ազգային ինքնության արտացոլման աղբյուր -6	
4.<<Սասունցի Դավիթ>> Էպոսի ուսումնասիրման ընդգրկվածությունը հանրակրթական դպրոցի 1-9-րդ դասարանների դասագրքերում.....	12
Եզրակացություն.....	16
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ պատական չափորոշչում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը: Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները: Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Արդի մարտահրավերների պայմաններում պետականության ամրապնդման համար անչափ կարևոր է ազգային մտածողություն և հայեցի դաստիարակություն ունեցող սերնդի կերտումը: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն առաքելություններից է սովորողների մեջ ազգային, բարոյական և հոգևոր արժեքների ձևավորումը ու զարգացումը: Այն արժեքների, որոնք ժառանգել ենք մեր նախնիներից: Այս գործում մեծ դերակատարություն ունի ժողովրդական բանահյուսությունը, որը կարող է երիտասարդ սերնդի ազգային ինքնության և բարոյական դաստիարակության գործընթացը դարձնել առավել արդյունավետ: Ժողովրդական բանահյուսության մեջ արտացոլված են մեր ժողովրդի աշխարհընկալումը, մարդասիրական գաղափարները, երազանքները: Այստեղ արտացոլված է մեր ազգի անդրդվելի կամքը, գործունեությունն ու հնարավորությունները՝ ապրելու, վերածնվելու և հարատևելու ունակությունը, ազգերի պատմության մեջ իր արժանի տեղն ունենալու ձգտումը: Էպոսը (ոյուցագներգություն) ժողովրդական բանահյուսության տեսակ է: Դա մի ուղի է, որը մեզ տանում է դեպի ինքնաճանաչում: Այսինքն՝ էպոսը բացահայտում է մեր ինքնությունը: Էպոսում խտացված են մեր ժողովրդի արժեքները, պատկերացումները առաքիլության, ազնվության, լավի ու վատի, արդարադատության, անկեղծության ու

հավատարմության մասին: Այստեղ ամփոփված են ժողովրդի ձգտումը դեպի ազատությունը, պայքարը արդարության համար: Քանի որ առասպելները, էպիկական պատումները, լեգենդներն ու ավանդազրույցները գալիս են դարերի խորքերից ու իրենց վրա կրում են այդ դարերի կենսակերպի ու մտածելակերպի հետքերը, դրանք լավագույնս արտացոլում են Աստծո, բնության, հասարակության, մարդու, կյանքի, ազգի, հայրենիքի, պետության և այլ արժեքների ու երևույթների վերաբերյալ տվյալ ժողովրդի պատկերացումները: Այլ խոսքով՝ էպիկական կերպարների, հատկապես հերոս-դյուցազունների սիրագործությունների, վարք ու բարքի վերլուծությունն անսպառ նյութ կարող է տալ ոչ միայն նրանց, այլև տվյալ ազգի մտածելակերպն ու գործելակերպը, բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները որոշ իմաստով հասկանալու ու գնահատելու համար:

Հետազոտական աշխատանքի թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է ազգային դաստիարակության նոր, բազմազան ուղիների ու միջոցների մշակման անհրաժեշտությամբ, որը պետք է իրականացվի հայկական ժողովրդական էպոսի՝ «Սասունցի Դավիթ» ուսումնասիրման գործընթացում հայ երեխայի ազգային ինքնության ընկալման ու ձևավորման միջոցով:

Հետազոտության նպատակն է «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրմանը գուգահեռ մշակել և փորձարկել բնագրային մի շարք տարրերի /ազգագրական, քրիստոնեական և լեզվական/ ուսուցման այնպիսի մեթոդներ ու միջոցներ, որոնք կնպաստեն դպրոցականների ազգային ինքնության ընկալմանն ու ձևավորմանը:

Նշված նպատակին հասնելու համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները՝

- բնութագրել արժեհամակարգը:
- ուսումնասիրել հայրենասիրական դաստիարակության առանձնահատկությունները
- ներկայացնել էպոսը՝ որպես դաստիարակության միջոց
- ի հայտ բերել այն հմտությունները, որոնք սովորողները ձեռք են բերում՝ էպոսն ընթերցելով
- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ընդգրկվածությունը գրականության դասագրքերում.
- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսում արտացոլված ազգագրական և քրիստոնեական տարրերի ուսումնասիրման հնարավորությունները գրականության դասագործընթացում.

ԳԼՈՒԽ 1

1.1.«ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ» ԷՊՈՍԸ ՈՐՊԵՍ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՄԻՋՈՑ

Ամեն ժողովրդի էպոս ամենակարևորն է ստեղծող ժողովրդի բանահյուսության գանձարանում: Այդպիսին է նաև հայ ժողովրդական հերոսական էպոս «Մասունցի Դավիթը», որին ծանոթանում են տարբեր դասարաններում: Մասունցի Դավիթ» էպոսի ուսուցումը յուրացումը եղել է և մնում է հայ դպրոցի գրականության ուսուցչի հիմնական խնդիրներից մեկը: Ժամանակակից մանկավարժության նպատակն է դաստիարակել, կերտել քննադատական միտք ունեցող, ինքնուրույն, ինքնակրթությամբ մշտական զարգացումը կարևորող, բարձր պատասխանատվությամբ հասարակության անդամ, անհատ որը կկարողանա համարձակ ընդառաջ գնալ այն բոլոր մարտահրավերներին, որոնք ընթացող ժամանակը մշտապես դնելու է իր, իր հայրենիքի և աշխարհի առջև: Որպես երկար տարիներ դպրոցում հայոց լեզու և հայ գրականություն դասավանդած ուսուցչուհի՝ հավաստում եմ, որ հայ երեխան սիրով է յուրացնում մեր էպոսի խորունկ գաղափարներն ու հայրենասիրական ոգին: Ամեն ինչ կախված է դասավանդող ուսուցչի վարպետությունից: Էպոսի ուսուցումը սկսվում է ցածր դասարաններից, և դա տրամաբանական է: Մեծ մտածող, մանկավարժ և գրող Լևոն Շանթը, որը երկար տարիներ զբաղվել է մանկավարժական աշխատանքով, ապագա և գործող ուսուցիչներին հղել է բազմաթիվ օգտակար պատգամներ: Ահա թե ինչ է ասում նա «Հաջորդականության ընտրությունը» հոդվածում. «Ո՛չ մեկ կարողություն, ոչ մեկ ուսում ու գիտություն ձեռք չի բերվիր մեկ անգամեն, մեկ ջանքով, այլ երկար-երկար ճիգերով, քիչ-քիչ, հետզհետե և կտոր-կտոր, և երբեք ո՛չ մեկ կարողություն, ո՛չ մեկ գիտություն վերջ ու գագաթ չունի իր զարգացման. միշտ կարելի է ավելի ու ավելի կատարելագործել. ինչ որ սովորաբար ավարտել, գագաթնակետ կամ կատարելություն կնկատենք՝ հարաբերական արտահայտություններ են միայն» Էպոսը ամեն հայի պետք է ուղեկցի նրա կյանքի բոլոր տարիքներում, որովհետև էպոսի ասելիքը ամեն մի ժողովրդի հավաքական մտածողության դարավոր կենսափորձի հիման վրա է առաջացել և ասվել է դարերի համար. այն ուղեցույց: Այս ճշմարտությունը գիտակցել է հենց էպոսի առաջին գրառողը՝ Գարեգին Սրվանձտյանը, որի կատարածը հիմք դարձավ հայ էպոսագիտության զարգացման և նրա մշակումներին համարձ

Զարմանալի չէ, որ Գ. Սրվանձտյանցի գրառումից շատ չանցած հայ գրականության մեջ այդ գրառման հիման վրա հանդես եկան էպոսի երկու գրական մշակումներ: Առաջինն այն իրականացրեց Սեդրակ Մանդինյանը (1844-1915), որը մանկավարժ էր, դերասան, գրական ու թատերական գործիչ՝ Նա երկար տարիներ հայ գրականություն է դասավանդել դպրոցներում և միանգամից կարևորել է էպոսի՝ ազգային ոգին արթուն պահելու հատկանիշը ու իրականացրել նրա մշակումը՝ «Ազգային դյուցազնական աշխարհ» խորագրով:

1.2.«ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ» ԷՊՈՍԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

Էդ. Ջրբաշյանի և Հ.Մախչանյանի «Գրականագիտական բառարանում» էպոսը, դյուցազնավեպը կամ վիպերգությունը բնութագրվում է որպես «ժողովրդական բանահյուսության հնագույն և կարևորագույն ժանրերից մեկը» 1 : Նշվում է, թե էպոսում ամեն մի ժողովուրդ մարմնավորում է ազատության ու անկախության համար մղած իր պայքարը: Այսօրինակ ժանրային բնութագիր տեսնում ենք այլալեզու բառարաններում, դասագրքերում և հետազոտություններում: Ֆրանսիական գրականության ուսուցման մեթոդական դասագիրքն էպոսը բնորոշում է հետևյալ ձևով. «Դյուցազներգություն – հերոսական իրադարձությունների բանաստեղծական պատում, որում խառնված են իրականն ու գերբնականը» : Ռուսերեն բացատրական բառարանում կարդում ենք. «էպոս – ամբողջություն ժողովրդական հերոսական երգերի, ասքերի, պոեմների՝ միացած ընդհանուր թեմայով և համազգային պատկանելությամբ» : Գարեգին Սրվանձտյանցն էլ շեշտում էր «Սասունցի Դավիթ» էպոսի պատմականությունն ու խիստ ազգային բնույթ ունենալը: Ուսուցիչը պարտավոր է իմանալ տարբեր էպոսներում եղած որոշ ընդհանրություններ, որոնք կապվում են մարդկության հնագույն ժողովուրդների մտածողության և նրանց փոխշփումների հետ: «Սասնա ծռերը» հայ ազգային էպոսն է, ստեղծվել է միջնադարում՝ արաբական արշավանքների ժամանակ: «Սասնա ծռերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը, 1873-ին: էպոսի գաղափարը հայ ժողովրդի հերոսական պայքարն է թշնամիների դեմ:«Սասնա ծռերը» բաղկացած է 4 ճյուղից, որոնցից յուրաքանչյուրը կոչվում է հերոսների անունով՝ «Սանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Սասունցի Դավիթ» և «Փոքր Մհեր»:«Սասնա

ծոերի» ամենաբնորոշ գիծը հայ դյուցագունների անպարտելիությունն է: Իր սիրելի հերոսներին ժողովուրդն անվանել է «ծոեր», այսինքն՝ խենթ քաջեր: Նրանք աչքի են ընկնում գեղեցկությամբ, դյուցագնական ուժով ու զորությամբ, որը ստանում են մայր բնությունից, հայրենի հողից ու ջրից: Սասնա հերոսները որքան էլ ասում են բռնությունն ու ստրկությունը, կռվում թշնամիների դեմ, բայց ամենևին դաժան ու անհոգի չեն: Նրանք կռվում են միայն իրենց հայրենի հողը պաշտպանելու համար, երբեք իրենք չեն հարձակվում ուրիշի վրա: Էպոսը իր մեջ կրում է խաղաղության, ընտանիքի, մեծին հարգելու գաղափարը, որի համար 1964թ. Էպոսը վիպերգերի միջազգային մրցույթում ճանաչվել է լավագույնը: Էպոսի ամբողջական, մշակված տարբերակը 1939թ. թարգմանվել է ռուսերեն, թարգմանվել է նաև ֆրանսերեն, չիներեն, անգլերեն, գերմաներեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն և այլ լեզուներով:

«Սասնա ծոերը» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձոյանը 1873-ին, Մշո Առնիստ գյուղում, երեսփոխան Կրպոյից և հրատարակել Կոստանդնուպոլսում «Գրոց ու բրոց և Սասունցի Դավիթ կամ Մհերի դուռ»: Երկրորդ տարբերակը 1886-ին Էջմիածնում գրի է առել Մանուկ Աբեղյանը՝ Նախոքեռի Մոկացուց և հրատարակել Շուշիում «Դավիթ և Մհեր»: Նորանոր տարբերակներ են գրառել Գ.Հովսեփյանը, Խ.Դադյանը, Ս.Հայկունին, Ա.Աբեղյանը, Ե. Լալայանը, Կ.Մելիք-Օհանջանյանը, Ա.Ղանալանյանը և ուրիշներ: 1938-1939 թթ. «Սասնա ծոերի» 1000-ամյա հոբելյանի առթիվ մինչ այդ գրառված 60-ից ավելի պատումների հիման վրա, Մ.Աբեղյանի, Գ.Աբովի, Ա.Ղանալանյանի խմբագրությամբ հյուսվել-կազմվել է մեկ միասնական համահավաք բնագիր «Սասունցի Դավիթ»: Վեպի մեկ այլ համահավաք բնագիր է կազմել Տ.Չիթունին Փարիզում «Սասունական»:

1.3.«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԷՊՈՍԸ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱՑՈՒՄԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐ

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի բացառիկ արժեքներից մեկը նրանում արտահայտված գաղափարներն են: Բնականաբար, առաջատար գաղափարը հայրենասիրությունն է, որի մարմնավորողը հայ կինն է՝ Ծովինարը: Բաղդադի խալիֆի հարկահանները գալիս են՝ տանելու հարկը հայոց Գագիկ թագավորից: Ծովինարի գեղեցկությունը տեսնելով

(«Աղջիկ էնպես խորոտ, էնպես խորոտ»)՝ որոշում են խալիֆին համոզել հարկի փոխարեն կնության առնել Ծովինարին: Խալիֆը պահանջում է Ծովինարին՝ զգուշացնելով, որ մերժման դեպքում կավերի Հայաստանը: Հարցի լուծումը գտնում է հայրենասեր Ծովինարը՝ կամովին իրեն զոհելով հանուն երկրի ու ազգականների:

Ժողովրդական վեպը, դյուցազնավեպը կամ էպոսը մարմնավորում է տվյալ ժողովրդին առանձնահատուկ, նրան բնորոշ հատկությունները: Ժողովրդի ապրումները, նրա ձգտումներն արտահայտող նման ստեղծագործությունները մշակվում են երկար ժամանակ, դարերի ընթացքում, բայց վերջնական ձևավորում են ստանում ժողովրդի ինքության, ինքնագիտակցության բարձրացման որոշակի աստիճանում:

Դյուցազնավեպը սկզբնավորվել է Սասունում, բայց աստիճանաբար տարածվել է ամբողջ ժողովրդի մեջ և դարձել համազգային: Այն իր մեջ ներառել է անցյալի առասպելական պատումները՝ սկսած Հայկի և Բելի պայքարից, այսինքն՝ հայ ժողովրդի առաջացման, բռնակալ իշխանությունների դեմ պայքարի ժամանակաշրջանից: Թումանյանը էպոսը դիտում է որպես հնագույն ժամանակներից՝ Հայկ Նահապետից սկսած, ժողովրդի մտածումների, ձգտումների, երազանքների արտահայտություն: Երկար դարեր բանահյուսությունն է եղել ժողովրդական մտքի միակ ասպարեզը: Հազարամյակների ընթացքում ժողովուրդն է սերնդից սերունդ մշակել Դավթի կերպարը, նրա մեջ դրել իր լավագույն զգացումները, ձգտումները, իղձերն ու նպատակները: Հետևաբար, եզրակացնում է Մեծ Լոռեցին, միննույն ժողովուրդը երկու էպոս ունենալ չի կարող :

Դավթի կերպարում մարմնավորվել են իրեն ծնող ժողովրդի ազգային հատկանիշները: «Սասունցի Դավիթ»-ը հայ ժողովրդի ողջ պատմության ընդհանրացումն է: Հայ ժողովուրդը անկախ ու ազատ ապրելու անպարտելի ուժը, մարդկային իր խոհերն ու ձգտումները մարմնավորել է ժողովրդական էպոսում, մասնավորապես Դավթի կերպարի մեջ: Հարկ է նշել, որ բոլոր ժողովուրդների էպոսներն իրար հետ ունեն շատ ընդհանուր գծեր: Նրանցում տվյալ ժողովրդի շահերն արտահայտող հերոսները չար ուժերի դեմ պայքարում մշտապես հաղթանակ են տանում: Հերոսները ծնունդ են առնում բնության երևույթներից՝ աղբյուրի ջրից, խնձորից, արևի լույսից և այլն: Դյուցազուն մանուկներն աճում են ոչ թե տարիների կամ

ամիսների, այլ ժամերի ընթացքում: Նրանք անասելի մեծ ուժի տեր են և սխրանքներ են կատարում շատ երիտասարդ տարիքում, պատանեկության շրջանում: Մեծ ուշադրություն է դարձվում դյուցազունների զենքին ու նժույզին: Նժույզը հանդես է գալիս որպես իր տիրոջ կախարդական օգնականը: Անհրաժեշտության պարագայում քնից արթնացնում է տիրոջը, զգուշացնում վերահաս վտանգի մասին: Էպոսները ավարտվում են արդարության, բարության հաղթանակով:

Ընդհանուր այդ երևույթները հատուկ են նաև հայկական էպոսին: Մանասարը և Բաղդասարը ծնվում են աղբյուրի գուլալ ջրից: Դավիթն ու ժ ու կորով է ստանում այդ նույն աղբյուրի ջրից: Հայկական էպոսում առաջին հերթին արժևորվում է բարիքներ ստեղծող արդար աշխատանքը: Աշխատանքը՝ որպես կյանքի կենսունակության աղբյուր, առկա է դյուցազնավեպի բոլոր ճյուղերում՝ Մանասարի և Բաղդասարի կողմից Սասնա բերդի կառուցումը, Դավթի կողմից հոր կառուցած Մարութա վանքի վերականգնումը, Փոքր Մհերի կամրջաշինությունը: Դավթին տեսնում ենք գութանի ու գութանավորների հետ: Հյուրասիրվելով գութանավորների մոտ՝ Դավիթը սպառում է նրանց մեկ շաբաթվա սննդի պաշարը, որի պատճառով ստեղծվում է դժվարին կացություն: Դավիթը նրանց ազատում է հոգսից՝ վեց օրվա վարը մի քանի ժամում կատարելով¹:

Մարդու գոյության կարևոր նախապայմաններից մեկը հացն է, որը ստացվում է երկրագործի ծանր աշխատանքի միջոցով: Աշխատանքը, գութանը ներկայանում է իբրև գոյության հիմք, իբրև առատության աղբյուր, այն ընդհանուր հարգանքի ու մեծարման է արժանանում: Պատահական չէ, որ հնուց եկող ավանդությամբ հայ ժողովրդի բանահյուսության մեջ աշխատանքին ձոնված երգերի մեծ մասը կազմել են գութանին, վար ու ցանքին, բերքահավաքին նվիրված երգերը: Դյուցազնավեպում ժողովուրդը կյանքի իմաստը տեսնում է խաղաղ աշխատանքի մեջ: Ատելությամբ է վերաբերվում թալանով, կողոպուտով ապրողների նկատմամբ: Արդար աշխատանքով, սեփական քրտինքով հաց վաստակելը ներկայանում է որպես սկզբունք, որպես միակ ընդունելի միջոց:

Հայկական էպոսում լայն տեղ է տրվում հնից ժառանգած և հայ ժողովրդի համար ավանդություն դարձած կյանքի երևույթներին, դարերի ընթացքում ձևավորված, նրան հարազատ դարձած, նրա կենցաղի մեջ մտած ազգային սովորությունն դարձած մարդկային

¹Մասունցի Դավիթ, 1939: Օրբելի Հ., 1956 էջ. 7:

հատկանիշներին: Դրանցից են ընտանիքի մեծի նկատմամբ խոր հարգանք ունենալը, նրան ենթարկվելը, անչափահաս ժառանգին հորեղբոր, մորեղբոր կողմից խնամելը, ապա նրա հովանավոր, խորհրդատու դառնալը, փորձով իմաստնացած մեծահասակ մարդկանց խորհուրդներին լսելը: Դավիթը քանիցս ականջալուր է լինում կորեկի արտի տեր պառավ հայ կնոջ խորհուրդներին և մշտապես հաջողության է հասնում: Նա երբ անխնա կոտորում էր Մըսրա Մելիքի գորքին, յոթ տղաների հետ կովի դաշտ բերված գլխաբաց արաբ ծերունին խնդրանքով դիմում է Դավթին և դադարեցնել է տալիս կոտորածը:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ նրա հերոսները թշնամու դեմ մենակ են հանդես գալիս: Մյուս ժողովուրդների էպոսների հերոսները, որպես կանոն, զորքով են կովի մեջ մտնում: Հայկական դյուցազնավեպում դավաճանությունն չենք տեսնում:² Պատմական անցյալում Հայաստանում առանձին նախարարների, իշխանների կողմից նման դեպքեր եղել են, բայց քանի որ դավաճանությունն ընդհանուր առմամբ անհարիր է հայ ժողովրդի ոգուն՝ էպոսում տեղ չի գտել: Տարբեր ժողովուրդների էպոսներում կինը հաճախ դավաճանի կամ դատապարտելի արարքների հեղինակ է հանդես գալիս: «Սասունցի Դավիթ» էպոսում, ընդհակառակն, կինը երևան է գալիս անձնագոհ մարդասիրությամբ: Թագավորի դուստր Շովինարը, տեսնելով, որ խալիֆի հարսնացու դառնալուն համաձայնություն չտալով երկիրն ավերվելու է, ժողովուրդը՝ կոտորվելու, գնում է ինքնագոհության: Հայ կինը էպոսի հերոսների նման ու նրանց կողքին հայրենասիրության, ժողովրդավարության վառ օրինակ է տալիս:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը ամբողջովին ժողովրդական է ոչ միայն ժողովրդի կենցաղը, վարքն ու բարքերն արտահայտելով, ոչ միայն նրա համար, որ կենսունակ ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ. էպոսը, ինչպես ճիշտ նկատել է Հ. Օրբելին, ժողովրդական է, քանի որ նրա հերոսների աշխարհայեցողությունը անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդի հետ: «Այս էպոսը ժողովրդական է,– գրում է Հ. Օրբելին,– ժողովրդական է ոչ միայն նրա համար, որ ապրում է ժողովրդական զանգվածների մեջ և պատմվում նրանց բերանով, ոչ միայն նրա համար, որ մինչև վերջին

² Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:

ժամանակներս, մինչև մեր օրերը, ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ, ոչ միայն նրա համար, որ նրա լեզուն բոլոր վարիանտներում ժողովրդական լեզու է, հին կամ նոր հայերեն գրական լեզվի կազմությանն ու բառապաշարին օտար: Էպոսը ժողովրդական է նախ և առաջ նրա համար, որ նրա հերոսների ամբողջ աշխարհայեցողությունն անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդական ներքնախավերի հետ»³...

Հայկական էպոսի հերոսները դուրս են եկել ժողովրդի միջից և մշտապես կապված են մնացել նրա հետ: Նրանց բարքերը, սովորությունները հասարակ մարդկանց, ժողովրդի կենցաղն է: Ժողովրդի հետ սերտորեն առնչված, պարզ ու միամիտ, բայց մշտապես արդարամիտ լինելով՝ միաժամանակ դրսևորում են ազնվականին հատուկ արժանապատիվ կեցվածք: Դավիթը համաձայնվում է, որ հարվածելու իրավունքից առաջինը օգտվի Մսրա Մելիքը, երեք զարկից հետո, երբ հերթը հասնում է Դավթին, կրծքով իրեն սնած կնոջ խնդրանքով առաջին զարկը նվիրում է նրան: Երկրորդ զարկը՝ Մելիքի քրոջը, որի ծնկներին էր մեծացել ինքը: Օգտվում է միայն վերջին զարկի իրավունքից: Հայ հերոսները արդարամիտ ու ազնիվ են իրենց բոլոր արարքներում: Դավիթը Մսրա Մելիքի գորքի վրա հանկարծակի չի հարձակվում, զգուշացնում է, որ նրանք պատրաստվեն կռվի⁴:

Ժողովրդական վիպերգությունները, ինչպես նշում է Հ. Թումանյանը, որքան էլ ազգային լինեն, համամարդկային շատ գծեր ունեն: Հայկական էպոսում բավականաչափ ցայտուն է արտահայտվել այդ հանգամանքը: Ազատության գաղափարը էպոսում սահման չի ճանաչում, չի պարփակվում իր ժողովրդի շրջանակներով, այլ հնչում է որպես համընդհանուր գաղափար, դառնում սրբություն: Ահա դրա մեկ օրինակը. Դավիթը քանդում է հոր որսատեղի պարիսպները և ազատություն է տալիս անգամ որսի կենդանիներին:

Ժողովուրդների համերաշխության գաղափարը կարմիր թելի նման անցնում է ամբողջ դյուցազներգության միջով: Մըսրա Մելիքի սպանությունից հետո Դավիթը նրա գորքին որևէ պահանջ չի առաջադրում, ոչ էլ հալածում է, այլ խաղաղ կյանքով ապրելու հորդոր է անում: Ահա սա է հայոց դյուցազնավեպի, ասել է թե՛ հայ ժողովրդի իդեալը:

³ Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956 17 էջ:

⁴ Տե՛ս Սասունցի Դավիթ, 1939: Օրբելի Հ., 1956 24 էջ:

Էպոսում չկա կրոնական անհանդուրժողականություն, կռիվը գնում է այլ դավանանք ունեցող օտարերկրացու դեմ: Թշնամու դեմ պայքարը գնում է ոչ թե դավանանքի, այլ նրա հարկային ծանր բեռը թոթափելու, ազատ ապրելու համար: Կրոնական տարբեր դավանանքին որևէ նշանակություն չի տրվում:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը օտար բռնակալության դեմ հայ ժողովրդի դարավոր պայքարը ներկայացնող էպիկական հուշարձան է, աշխարհի էպիկական ստեղծագործությունների շարքում լավագույն հուշարձաններից է: Լայն ընդգրկումով, կառուցվածքի ամբողջականությամբ, ժողովրդավարությամբ, ազգային ոգին համակողմանիորեն արտահայտելու հատկանիշներով առանձնանում է շատ ժողովուրդների դյուցազնավեպերից: Հայկական էպոսի նշված հատկանիշները համամարդկային բնույթ ունեն, որոնք ձևավորվել, մշակվել են դարերի ընթացքում և բնորոշ են հայ ժողովրդին: Պատմության հոլովությունում օտարերկրյա հզոր ուժերը հաճախ ավերել են մեր երկիրը, ոչնչացրել պատմական հուշարձանները, հոգևոր և աշխարհիկ շինությունները, բայց չեն կարողացել ընկճել հայ ժողովրդի՝ ազատության ձգտող կենդանի ոգին: Սա է «Սասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսի հիմնական գաղափարը, նրա էությունը⁵:

ԳԼՈՒԽ 2

2.1. «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԷՊՈՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԸՆԴՔԻՎԱԾՈՒՆԷ ԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1-9-ԸՆԴՈՒՄԻ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԴԱՍԱԳՐՔԵՐՈՒՄ

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի դարավոր պատմությունն ապացուցում է, թե ինչպես է բանահյուսական այդ գանձը դարեր ի վեր ոգևորել հայ ժողովրդին, իշխել նրա մտքի ու սրտի վրա և հասել նոր ժամանակներին, ու այսօր էլ իր գաղափարներով խիստ այժմեական է և հուզիչ:

Ժամանակակից տարրական դպրոցում առանձնահատուկ տեղ ունի հայկական

⁵ Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

ժողովրդական էպոսի դասավանդումը, որն սկսվում է Վ.Սարգսյանի և Ա. Տեր-Գրիգորյանի ու Ա. Քյուրքյանի «Այբբենարանի» ուսուցման այբբենական շրջանից: Վ.Սարգսյանի «Այբբենարանում» աշակերտները, սովորելով *և* և *Ս* տառերը, պետք կարողանան վերականգնել *Մանասար* անվանման բաց թողնված *ն* և *ր* տառերը:⁶

Իսկ Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Այբբենարանում» *Ն* հնչյուն– տառի ուսուցման շրջանակում վանկախաղի միջոցով ծանոթանում են *Մանասար* ապա, *Մանա սար* հատուկ անուններին, բառախաղի միջոցով՝ *Մուսան– Մասուն*, ծանոթանում են Սասուն տեղանվանը, և ապա ուսումնասիրում մի հետաքրքրաշարժ շուտասելուկ՝ *Մանասար՝, ասա՛ Մանա սար* |

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 1»-ում էպոսը դասավանդվում է «Մեր հայրենիքը Հայաստանն է» թեմայի շրջանակներում, որտեղ երեխաները նյութի մասին պատկերացում կազմում են պատկերների միջոցով, որոնք մեկնաբանված են մեկ նախադասությամբ: Ներկայացված է Սասունցի Դավթի և Մսրա Մելիքի մենամարտը: Գործող անձինք մի քանիսն են, և որպեսզի երեխաներն ավելի պատկերավոր հասկանան, անհրաժեշտ է հասկանալ յուրաքանչյուրի տրամադրությունը: Նյութն ունի դաստիարակչական մեծ արժեք: Ուսումնասիրելուց հետո կարելի է համեմատականներ անցկացնել Դավթի և Մելիքի միջև վերլուծության միջոցով: Եվ կոիվն ավարտվում է Դավթի հաղթանակով, որը դաստիարակում է, որ կովում միշտ բարին է հաղթում:

Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Իմ անուշիկ Հայաստան» թեմայի շրջանակներում: Առաջին հատվածում պատկերվում է, թե ինչպիսին էր մեր ազգային հերոսը աշակերտների տարիքում: Սկսվում է Դավթի կյանքը Սասունում:

Հետագայում Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Հայաստանը մեր հայրենիքն է» թեմայի շրջանակներում: Աշակերտներին հանձնարարվում է կարդալ «Սասունցի Դավթի կոիվը Մսրա Մելիքի դեմ» վերնագրով հատվածը, որտեղ Մսրա Մելիքը ներկայացվում է որպես սարի չափ մի հսկա, որն ուներ անհամար զորք, որի բազմությունը պատկերելու համար հեղինակները էպոսից ներկայացնում են գետի ջրերը խմելով ցամաքեցնելը:

⁶ Տեր-Գրիգորյան Լ.Ա., Քյուրքյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Մասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Հայրենիք, ես մի զարկն եմ քո բազկի» թեմայի շրջանակներում: 3-րդ դասարանի «Մայրենիի» դասագրքում մեջբերված առաջին հատվածում ներկայացվում է գառնարած Դավիթը, որ քաղաք էր բերել անտառի բոլոր կենդանիներին:⁷ Երկրորդ հատվածում աշակերտները տեղեկանում են ժողովրդի վերաբերմունքին, նրանք Դավթին խենթ են անվանում և խնդրում Ձենով Օհանին մի ուրիշ գործի դնել Դավթին: Դ.Դյուրջինյանի և Ն.Հեքեքյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Մասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Մեր հայրենիքի հերոս պաշտպանները» թեմայի շրջանակներում: Այստեղ ընդգրկված է Հովհաննես Թումանյանի «Մասունցի Դավթի» այն հատվածը, թե ինչպես է Դավիթը իր Թուր Կեծակիով մեջտեղից երկու կես անում Մելիքին: Մտաբանակալ, այս ամենը տեսնելով, շատ է վախենում, որ Դավիթը իրենց էլ Մելիքի ճակատագրին կարժանացնի, բայց ստացվում է անսպասելին:

3-րդ 4-րդ դասարաններում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը նաև ինքնուրույն ընթերցանության ժամերին՝ ձևավորելով ընթերցողական ինքնուրույնություն, որն ուսուցման առաջին աստիճանի վերջնական նպատակն է: Հայ ժողովրդական էպոսում հավաքական ժողովուրդն իր սիրելի հերոսին՝ Դավթին, դնում է ամենատարբեր կենսական իրավիճակներում և կերտում, հիրավի, անմոռաց կերպար:

Շարունակելով մեր հետազոտությունները բացահայտեցինք, որ հաջորդ դասարաններում՝ 5-րդ, 6-րդ դասարանի մայրենիի և 7-րդ, 8-րդ դասարանի գրականության դասագրքերում ընդհանրապես չեն անդրադարձել էպոսի թեմային, ցանկալի կլիներ, որ անդրադառնային. միջին դպրոցականների դաստիարակության հարցում դա մեծ ազդեցություն կունենար:

Մասնա ծոեր էպոսի սյուժեն հագեցած է ժողովրդական տոների, ծեսերի, խաղերի ավանդույթների նկարագրությամբ: Դրանց վերլուծության միջոցով կարելի է շերտ առ շերտ վերհանել ինչպես հայ ժողովրդի անցած պատմական ուղին, այնպես էլ շրջակա միջավայրի հանդեպ ժողովրդի վերաբերմունքը, բնությունից ու երկնային ուժերից ակնկալիքները, մարդկանց միջև գործող փոխհարաբերությունները: Ջրի, քարի, հողի, հացի պաշտամունքի դրսևորումները ապացուցում են, որ տարբեր տոների, ծիսակարգերի մեջ ժողովուրդը ի ցույց

⁷ Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:

է դրել մարդու և բնության ամբողջականությունը, փոխկապվածությունը, միասնականությունը և տարբեր ձևերով միմյանց օգնելու ներդաշնակ կապը: Դեռևս նախաքրիստոնեական շրջանից եկող այնպիսի տոներ, ինչպիսիք են Տյառնընդառաջը, Բարեկենդանը, Համբարձումը, Վարդավառը, իրենց մեջ պարունակում են արևի ու կրակի, ջրի ու հողի պաշտամունքին նվիրված հանդիսություններ, մասնավորապես երկրագործական աշխատանքները անձնական ու հասարակական բարեկեցությունը հովանավորող ուժերին նվիրված ծեսեր: Սասնա հերոսները այդ մշակույթի կրողներն են, ժառանգորդը, և նրանց կերպարներում ամբողջանում, արտահայտություն է ստանում մի ողջ ժողովրդի ազգային դիմագիծ:

9-րդ դասարանի գրականության դասագրքում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը՝ մի ամբողջ թեմատիկ խմբով՝ «Սասունցի Դավիթ»։ Այս թեմատիկ խմբի ուսումնասիրումը երեխաներին հաղորդակից կդարձնի էպոսում հայ ազգային և նյութական մշակութային դարավոր արժեքների ճանաչմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Էպոսի ուսումնասիրումը բացառիկ նշանակություն ունի սովորողներին հոգևոր և բարոյական, ազգային և համամարդկային արժեքներով դաստիարակելու գործում:
2. Դպրոցը պետք է օգտագործի իր դաստիարակչական ներուժը՝ սովորողների մեջ սերմանելով բարություն, ազնվություն, ճշմարտասիրություն, հարգանք մարդու նկատմամբ և այլն:
3. Մեր իրականության մաս կազմող արժեքները՝ հոգևոր և նյութական, ամուր հենարաններ են, որոնք սովորողին, որ վաղվա քաղաքացին է, օգնելու են պայքարելու կյանքի հարուցած խոչընդոտների դեմ, դիմակայելու ստեղծված փորձություններին, հաղթահարելու անելանելի թվացող դժվարությունները:
4. Հայրենասիրական ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը անհրաժեշտ գործընթաց է հայ դպրոցականի համար: Դրանց միջոցով նա ծանոթանում է ազգի մշակույթին, նրա անցած պատմական ուղուն, հայտնի հերոսներին: Ստեղծագործությունները ուղղակիորեն ազդում են սովորողների ներաշխարհի, հոգեբանության վրա, հարստացնում ու զարգացնում են նրանց արժեքային համակարգը, սովորեցնում սիրել հայրենիքը և անհրաժեշտության պահին պայքարել նրա ազատության և անկախության համար:
5. Ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը պետք է իրականացվի ճիշտ ու նպատակային ընտրված մեթոդների միջոցով:
6. Երեխաների հետ աշխատելիս ուսուցչի գերխնդիրն է յուրաքանչյուրին սովորեցնել ճանաչել ու սիրել հայրենիքը՝ ուժերի հնարավորության չափով նպաստ բերելով նրա բարգավաճմանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Ե., 1966, 420 էջ:
2. Գյուլամիրյան Ջ., Արտագրությունների, թելադրությունների, փոխադրությունների, շարադրությունների ձեռնարկ տարրական դպրոցի համար, Ջանգակ հրատարակչություն, Երևան, 2019, 183 էջ:
3. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 3», Երևան 2011, 160 էջ:
4. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 4», Երևան 2012, 200 էջ:
5. Գյուրջինյան Դ., «Մատենիկ», ընթերցանության գիրք, Երևան, 2012, 305 էջ:
6. Թիրաբյան Ն.Հ., «Կամար» Գրականութեան և և գեղարուեստի անկախ պարբերաթերթ, Պեյրութ, 2016, 84 էջ:
7. Ջանփոլադյան Մ., - 1969, Թումանյանը և հայ ժողովրդական էպոսը, Երևան, 1969, 199 էջ:
8. Ջանփոլադյան Մ., - Սասունցի Դավիթ, առաջաբանը՝ Ս. Հարությունյանի, Երևան 1981:
9. Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:
 1. Սասունցի Դավիթ, 1939: Օրբելի Յ., 1956:
 2. Սարգսյան Վ. Ա. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 157 էջ:
 3. Սարգսյան Վ. Ա. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 65 էջ :
 4. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյաշ. և և այլք, «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 81:
 5. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյաշ. և և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:
 6. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. և այլք, «Մայրենի 4», Երևան, 2019, 97 էջ:
 7. Տեր-Գրիգորյան Լ.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:
 8. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 64 էջ:
 9. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 168 էջ :
 10. Տեր-Գրիգորյան Լ, Գաբուշյան Ա. «Կրօնի դասագիրք 3»,Նոր Ջուղա, 2013-2015, 64 էջ:
 11. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Լ, Մ.Խերանյանի «Սասնա տուն» դյուցազնավեպի համառոտ վերապատմում, Երևան, 2015, 135 էջ
 12. –Քյուրքչյան ԼԼ, Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
 13. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե,

